

Mariya Riekkinen

Vanhusten osallistaminen sosiaaliseen ja kulttuurielämään: kokemuksia palveluasumisesta

Vanhusten osallistaminen sosiaaliseen ja kulttuurielämään: kokemuksia palveluasumisesta

Mariya Riekkinen

Tästä on kyse

- Ikääntymisen laatua koskevat, kehittymässä olevat kansainvälisen oikeuden standardit tukevat tulkintaa, että vanhusten osallistamiselle sosiaaliseen toimintaan asumisen palveluyksiköissä on lakisääteinen velvoite.
- Vanhusten osallistamisessa yksikköjensä sosiaaliseen ja kulttuurielämään on monia vakavia puutteita. Niillä vanhuksilla, jotka asuvat ympärivuorokautisen avun tarjoavissa palvelukodeissa, on vahvempi tarve saada tukea osallistumiseensa kuin niillä vanhuksilla, jotka elävät palveluasunnossa.
- Tutkimuksessa tehdyt 59 vanhuksen haastattelut osoittivat kuitenkin heidän tyytyväisyytensä siihen, miten laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvetaista – liittyen vanhusten osallistumismahdollisuuksiin sosiaalisiin ja kulttuuriaktiviteetteihin – on toteutunut käytännössä niissä Turun, Raision ja Helsingin yksiköissä, joita tutkimus koski.

Johdanto

Tämä tutkimus tarkastelee ihmisoikeuksien näkökulmasta vanhusten osallisuutta palvelukotinsa tai asumisen yksikkönsä sosiaaliseen ja kulttuurielämään. Tutkin, kuinka olemassa olevat kansainväliset ihmisoikeussopimuksien ehdot vastaavat niihin osallistumisen haasteisiin, joita vanhukset kohtaavat jokapäiväisessä elämässään. Tämän tutkimuksen puitteissa vanhusten osallisuus sosiaaliseen ja kulttuurielämään paikallisessa yhteisössään, eli asumisyksikössään, tarkoittaa heidän pääsy-, osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksiaan (niin pitkälle kuin mahdollista) ko. yksikön ja ulkopuolisten tahojen järjestämiin sosiokulttuurisiin tapahtumiin.

Vanhukset, jotka asuvat ympärivuorokautista apua tarjoavissa yksiköissä, viettävät suurimman osan ajastaan yksikkönsä seinien sisäpuolella kohdaten ongelmia päivittäisessä vuorovaikutuksessa ja mieluisten toverien löytämisessä. Tästä huolimatta palveluasumisen piirissä olevien vanhusten sosiaalista osallisuutta ei ole käsitelty riittävästi akateemisessa tutkimuksessa niin Suomessa kuin kansainvälisestikään. Käytännössä oikeustieteen tutkijat eivät ole käsitelleet vanhusten elämän sosiaalista ja kulttuurista puolta olennaisena osana ikääntyviä koskevia säädöksiä. Yhdysvaltojen suosituin lakisanakirja, Black's Law Dictionary, määrittelee vanhusoikeuden (elderly law) oikeuden alaksi, joka koskee ikääntyviä sisältäen aiheita, kuten perintösuunnittelun, eläke-etuudet, sosiaaliturvan, ikä syrjinnän ja terveydenhuollon.¹ Vastavasti moderni oikeustieteen tutkimus palveluasumisen yksiköissä asuvista vanhuksista keskittyy yhdenvertai-

suuteen,² vanhusten asumisoikeuksiin, sosiaalitukeen ja terveydenhoitoon,³ oikeuteen itsemääräämisoikeuteen ja yksityisyyteen,⁴ ikääntyviin liittyvien väärinkäytösten ehkäisyyn,⁵ tai tarkemmin vanhusten taloudellisen väärinkäytön ehkäisyyn.⁶

Tämän tutkimuksen tavoitteina on ollut tarkastella miten ympärivuorokautisessa hoidossa olevien ikääntyvien oikeudet osallistua sosiaaliseen ja kulttuurielämään toteutuvat kolmessa tutkimassani suomalaisessa palveluasumisen yksikössä, Turussa, Raisiossa ja Helsingissä, ja löytää parhaimmat osallistumista tukevat toimintamallit näissä yksiköissä. Hypoteesini on kaksijakoinen; ne liittyvät niin teoreettiseen ongelmaan yhteiskuntaan kuulumisesta, joka on ikäriippumaton, kuin käytännön tason haasteisiin sosiaaliseen ja kulttuurielämään osallistumisen oikeuksien toteutumisesta palveluasumisen yksiköissä. Ensimmäinen hypoteesini on, että ikääntyvien, erityisesti ympärivuorokautisessa hoidontarpeessa olevien vanhusten oikeuksien sosiokulttuurinen ulottuvuus tulisi katsoa kuuluvaksi vanhuksia koskevaan lainsäädäntöön liittyen terveyteen, sosiaaliturvaan, asumisen oikeuksiin, syrjintään ja vanhuksia koskevien väärinkäytösten ehkäisyyn. Toinen hypoteesini on, että yksiköissä asuvilla vanhuksilla on vahva halu osallistua sosiaalisiin ja kulttuuriaktiviteetteihin, ja että Suomen kunnilla on velvollisuus tarjota tällaisen osallistumisen mahdollistavaa tukea.

Tämä tutkimus on osa osallisuutta yhteiskuntaan (social inclusion) koskevaa ihmisoikeuskeskustelua, joka koskee kaikkia ikäryhmiä. Vanhuus ja eläköityminen aiheuttavat yksinäisyyden tunnetta, joka syntyy päivittäisten sosiaalisten kontaktien menettämisestä työuran päättyessä.⁷ Tästä syystä kansainvälinen yhteisö on avannut virallisen keskustelun vanhusten osallisuudesta yhteiskuntaan. Keskustelu kulminoitui 1990-luvun lopulla valmisteltaessa Kansainvälistä ikääntyneiden vuotta (1999), jonka käsitteellinen viitekehys oli pyrkimys kohti ”kaikkien ikäluokkien yhteiskuntaa”.⁸ YK:n toinen ikääntymistä koskeva maailmankokous (2002) priorisoi tavoitteen tehostaa vanhusten mahdollisuuksia toteuttaa itseään osallistumalla kaikilla elämän osa-alueilla.⁹

Voidakseni muodostaa käsityksen velvoittaako kansain-

välinen oikeus takaamaan vanhusten sosiokulttuurisen osallistumisen palveluasumisen yksiköissä, tarkastelin kansainvälisiä ihmisoikeuksia koskevia akateemisia ja oikeuslähteitä. Tämä tutkimus sisälsi myös empiirisiä oikeustieteen tutkimusmetodeja, joita käytettiin analyysiin miten laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalouksista (98/2012) toteutuu valikoiduissa yksiköissä. Tiedonkeruu perustui osittain haastatteluihin, jotka toteutin 59 ikääntyneen asukkaan kanssa tutkimukseen valituissa Turun, Raision ja Helsingin palveluasumisen yksiköissä. Varsinais-Suomen hoitopiirin eettinen toimikunta oli myöntänyt luvan haastatteluihin. Tutkimuksen toteuttamiseen saatiin lupa myös Raision ja Helsingin kunnilta. Haastattelin vanhuk- sia myös yksityisesti ylläpidetyssä turkulaisessa hoiva- kodissa *Villa Hirvensalossa*, jossa toteutettuun tutkimukseen ei vaadittu julkista tutkimuslupaa.

Velvoitteet yksiköiden asukkaiden osallistamiseksi sosiaaliseen elämään

Väitän että vanhusten osallisuuden varmistaminen sosiaaliseen ja kulttuuritoimintaan palveluasumisen yksiköissä on Euroopan uuden sosiaalisen peruskirjan (Revised European Social Charter) artiklan 23 valtiolle selvästi asettama velvoite. Sosiaalista osallisuutta koskevat, kehitymässä olevat ihmisoikeusstandardit määräävät, että vanhuusajan ei tulisi olla ainoastaan taloudellisesti turvattua, turvallista ja lämminhenkistä, vaan myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti hyväksyttävällä tasolla. Artiklan mukaan valtioiden täytyy kehittää tapoja, joilla ikääntyvät saavat olla aktiivisesti osallisia julkisessa, sosiaalisessa ja kulttuurisessa elämässä olakseen ”yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä.” Euroopan sosiaalisen peruskirjan (1988) lisäpöytäkirjan selvennyksen mukaan ilmaus ”täysivaltaiset yhteiskunnan jäsenet” antaa ymmärtää, että vanhusten mahdollisuuksia osallistua sosiaalisiin aktiviteetteihin tai toimiin ei saisi rajoittaa, vaikka ikääntynyt henkilö olisikin eläköitynyt tai rajoitetusti oikeustoimikelpoinen. Tämän selvennyksen kohdan 45 mukaan ikääntyneitä ei tulisi eristää heidän ikänsä perusteella, sillä oikeus osallistua yhteiskunnan erinäisiin aktiviteetteihin ei ole kenenkään myönnettävistä

sä tai evättävissä, riippumatta siitä, onko vanhus täysin vai vain osittain oikeustoimikelpoinen (*diminutio capitis*).¹⁰ Lisäpöytäkirjan kohdan 58 tarjoaman tarkennuksen mukaan vanhusten oikeuksien toimeenpanemiseen tarpeelliset toimenpiteet koskevat myös henkilöitä, jotka asuvat palveluyksikössä, ”mutta vain silloin, kun elämäntapa ei tee oikeuksien toteuttamisesta mahdotonta tai ilmeisen tarpeetonta.”¹¹

Täten laitoshoidossa olevien ikääntyneiden sosiokulttuuriset oikeudet pitäisi toteuttaa ilman ikäperusteista syrjintää, ellei: (i) toteuttaminen ole mahdotonta yksikön olosuhteissa, tai (ii) toteuttaminen ole ilmeisen tarpeetonta. Koska näiden kahden kuvauksen, eli ”mahdottomuuden” ja ”ilmeisen tarpeettomuuden”, mukaisten ehtojen toteutumisesta ei ole olemassa selviä säännöksiä, yleisten periaatteiden ihmisoikeuksien rajoituksista tulisi olla voimassa myös tässä tapauksessa.¹² Kaikkien ihmisoikeuksien rajoitusten tulisi olla kohtuullisia ja lakiin perustuvia. Euroopan neuvoston suositus CM/Rec(2014)2 ajaa ikääntyvien henkilöiden ihmisoikeuksia kiellolla, joka koskee kohtuutonta vanhusten sosiokulttuuristen oikeuksien rajoittamista. Suosituksen mukaan jäsenmaiden tulisi suojella ikääntyviä ”väkivallalta, pahoinpitelyltä ja tahattomalta ja tahalliselta laiminlyönniltä”. Oikeuksia tulisi suojella riippumatta siitä, asuuko vanhus kotona, yksikössä tai muualla. Suosituksen kohta 10 korostaa: ”Ikääntyvien henkilöiden tulisi olla mahdollista olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja osallistua täysin sosiaaliin, kulttuuriin, sivistäviin ja toiminnallisiin aktiviteetteihin, kuten myös julkiseen elämään.” Suositus nostaa esille esimerkkejä Saksassa toimivista hoivakodeista ja laitoksista, joissa on erityiset osastot ikääntyneille maahanmuuttajille, joille tarjotaan hoivaa ”ympäristössä, joka kunnioittaa heidän kulttuuriin ja sosiaalisia elintapojaan”.¹³

Sosiokulttuurinen vanhusten osallistaminen palveluyksiköissä on valtion velvollisuus kansainvälisten lakien nojalla. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on jo tulkinut lakeja niin, että niissä tapauksissa, joissa yksilöiden sosiaalinen eristäminen muodostuu epäinhimilliseksi tai alentavaksi, valtio on vastuussa siitä, etteivät sen kansalaiset joutu kärsimään vastaavasta kohtelusta yksilöiden, mukaan lukien laitosten, toimesta.¹⁴

Yllä mainittuja seikkoja havainnollistaa esimerkki haastattelumateriaaleista. Mies, 82, väitti vastatessaan kysymykseen palveluyksikkönsä sosiokulttuurisesta ohjelmatarjonnasta, että hänet oli hylätty kotiinsa 2 kuukaudeksi. Hän ei ollut kyennyt liikkumaan itsenäisesti. Oltuaan likainen, kylmissään ja nälissään, puhdas sänky ja säännölliset ruokailut olivat hänen ainoa toiveensa: hän ei voisi pyytää enempää. Tämänkaltaiset lausunnot vaikuttavat tappiolta kansainväliselle ihmisoikeuslaille, jonka tavoitteena on edistää tasa-arvoista ja osallistavaa yhteiskuntaa.

Tilanne Suomessa

Vanhusten sosiokulttuurisesta osallistamisesta on puhuttu laajasti Suomessa, jossa moni ikääntyvä ihminen on laitoshoidon tarpeessa. Tavallisissa vanhusten palvelutaloissa ja ympärivuorokautista hoitoa tarjoavissa palvelukodeissa oli yhteensä 46,720 asukasta vuoden 2013 lopussa.¹⁵ Suomen sosiaali- ja terveysministeriön yhtenä päätavoitteena on edistää vanhusten osallistumista sosiaaliseen ja kulttuurielämään.¹⁶ Tästä huolimatta Suomi ei ole sijoittunut kymmenen kärkeen vuoden 2014 Global AgeWatch Indexissä, toisin kuin Ruotsi, Norja ja Islanti. Tämä ensimmäinen maailmanlaajuisesti ikääntyvien ihmisten hyvinvointia kuvaava laadullinen mittari keskittyy vanhusten taloudelliseen vakauteen, terveyden tilaan, työllistyneisyyteen, oppimiskykyyn ja kykyynsä vaikuttaa omaan elinympäristöönsä. Suomi sijoittui 15. sijalle vuosina 2013 ja 2014, siinä missä esimerkiksi Tanska nostatti sijoitustaan 17. sijalta 12. sijalle.¹⁷ Suomen sijoitus säilyi entisellään huolimatta valtion huomattavista toimista palveluasumisen piirissä olevien vanhusten oikeuksien toteuttamiseksi. Esimerkiksi Euroopan neuvoston antamassa suosituksessa CM/Rec(2014)2 ikääntyvien henkilöiden oikeuksien edistämiseksi Euroopan neuvosto kiitti Suomea kahdesta ”hyvästä toimintatavasta”. Näistä ensimmäinen on Valtaa Vanhuus -kansalaisliike, jota ylläpitää kaksi kansalaisjärjestöä ja joka edistää hyvän ikääntymisen sanomaa. Kampanja, joka aloitettiin aktiivisen ikääntymisen ja sukupolvien välisen solidaarisuuden eurooppalaisen teemavuoden puitteissa, haastaa sekä kansalaiset että kunnalliset päättäjät tarkastelemaan ikää uudesta näkökulmasta ja aktivoimaan yksinäisyydestä kärsivät van-

hukset – erityisesti he, jotka ovat sairaaloissa, palvelukodeissa ja aikuisten päiväkeskusten piirissä.

Vuoden 2012 laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista täytyy mainita puhuttaessa lainopillisista toimita laitoshoidossa olevien vanhuksien oikeuksien toimeenpanemiseksi. Laki tuo esiin ongelmat yksiköissä olevien vanhusten osallistamisessa asuinympäristönsä sosiokulttuuriseen elämään. Lain osa 2 esittelee säännökset, jotka esittävät paikallisten päättäjien velvollisuudet iäkkään väestön hyvinvoinnin, terveyden, toiminnallisuuden ja itsenäisen elämisen tukemiseksi, sekä näiden sosiaali- ja terveyspalveluiden turvaamiseksi. Dokumentin osassa 14 vaaditaan, että iäkkäiden pitkäaikaishoidon palveluiden tulisi varmistaa, että he ”voivat säilyttää sosiaaliset kontaktinsa ja osallistua mielekkäisiin aktiviteetteihin, jotka edistävät ja ylläpitävät heidän hyvinvointiaan”. Laki tuli voimaan 1. heinäkuuta 2013. Samana päivänä julkistettiin laatusuosituksen vanhusten hyvän elämänlaadun ja parempien palveluiden takaamiseksi, mikä osaltaan nosti esille ikääntyvien sosiaalisen osallistamisen merkityksen.¹⁸ Näiden suositusten tavoitteena on avustaa lain toimeenpanoa. Täten lakitoimet Suomessa vanhusten sosiokulttuurisen osallistumisen edistämiseksi ovat merkittäviä iäkkäiden hyvinvoinnin lisäämiseksi. Siksi olen analysoinut myös empiirisesti, miten oikeus ottaa osaa sosiaaliseen ja kulttuurielämään toteutui käytännössä Turun, Raision ja Helsingin hoitolaitoksissa.

Haastattelut

Haastattelin Turun *Villa Hirvensalon*, Raision *Jokituvan* ja *Hulvelan*, sekä Helsingin *Puistolalan palvelutalon* ikääntyneitä asukkaita voidakseni tarkastella ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemista sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluja koskevan lain toteutumista. Näistä ensimmäinen, *Villa Hirvensalo*, on yksityisesti ylläpidetty, siinä missä muut kolme ovat julkisesti ylläpidettyjä yksiköitä.

Kysymyksillä oli tarkoitus tutkia haastateltavien henkilökohtaisia asenteita ja toiveita liittyen osallistumiseen laitoksen tarjoamaan sosiaali-, kulttuuri-, urheilu- ja vir-

kistystoimintaan. Kysymysten tavoitteena oli selvittää, kuinka paljon kiinnostusta vanhuksilla on olla vuorovaiikutuksessa ja osallistua sosiaalisiin ja kulttuuriaktiviteetteihin; tarjotaanko laitoksessa tarpeeksi tällaisia tapahutumia; kannustavatko sukulaiset aktiivisesti vanhuksia ottamaan osaa sosiaalisiin ja kulttuuriaktiviteetteihin; ja kuinka paljon vanhukset ovat yhä yhteydessä ulkomailmaan esimerkiksi puhelimen välityksellä?

Haastateltavia oli yhteensä 59. Kriteerinä haastateltavien valinnassa oli, että he olivat halukkaita osallistumaan, pystyivät kommunikoimaan ja että he olivat asuneet hoitolaitoksessa vähintään kuukauden ennen haastattelua. Haastatteluja ei ollut aina helppo toteuttaa johtuen haastateltavien heikosta fyysisestä kunnosta – esimerkiksi 10 prosenttia haastateltavista ei pystynyt nousemaan itsenäisesti sängystä. Jokainen haastattelu kesti 20–25 minuuttia. Kysymykset olivat seuraavat: Kuinka usein sukulaiset vierailevat luonasi? Kuinka kiinnostunut olet kommunikoimaan, viettämään aikaa tai tekemään jotain yhdessä toisten ihmisten kanssa? Järjestääkö yksikkösi mielestäsi tarpeeksi sosiaalista toimintaa? Kuinka yksikön henkilökunta auttaa sinua osallistumaan tähän toimintaan? Kuinka olet yhteydessä muihin ihmisiin (puhelin, kirjeet, muuten)? Seuraatko uutisia? Kysymykset esitti suomenkielellä suomea äidinkielenään puhuva henkilö. Haastatelluista 52 tunsivat, että heidän sukulaisensa vierailevat harvoin, vaikka todellisuudessa heidän luonaan vierailtiin keskimäärin kerran viikossa. 50 haastateltavaa 59:stä osoittivat suurta kiinnostusta muiden kanssa kommunikoimiseen. Kun kysyimme ”Kuinka kiinnostunut olette kommunikoimaan toisten ihmisten kanssa?”, vastaus oli usein vaatimattoman hymyn kera: ”Ehkä liian paljon.” Vastanneista suurin osa seurasi aktiivisesti uutisia. Paremmassa kunnossa olevat käyttivät puhelinta pitääkseen yhteyttä sukulaisiinsa. Vain yksi 59 vastaajasta ilmoitti käyttävänsä tietokonetta yhteydenpitoon. Vastanneista 60 prosenttia oli sitä mieltä, että heidän yksikkönsä järjestää tarpeeksi sosiaalista ja kulttuuritoimintaa.

On mielenkiintoista, että lähes kaikki ympärivuorokautisessa hoidossa olleet ja kommunikointiin kykenevät henkilöt olivat halukkaita ottamaan osaa tutkimukseeni. Vastaavasti vain 15 henkilöä 60 palvelutaloasukkaasta

ilmoittautui vapaaehtoiseksi. Aluksi saattaa vaikuttaa siltä, että ensin mainittu ryhmä on suuremmissa tuen tarpeessa voidakseen säilyttää päivittäiset sosiokulttuuriset kontaktinsa. Asia ei ole kuitenkaan välttämättä niin. Kun jatkoin samankaltaisia haastatteluja Itä-Suomessa, huomasin, että palvelutaloissa asuvat vanhukset voivat olla niin heikkoja, etteivät he kykene poistumaan huoneestaan ilman ulkopuolista apua, mikä tekee heidän tilanteestaan samankaltaisen ympärivuorokautista hoitoa tarvitsevien kanssa. Suomen sosiaalihuoltolaki (1301/2014) toteaa, että vanhuksen asettaminen palveluasumisen yksikköön perustuu sosiaalihuollon henkilökunnan palvelutarvearviointiin.¹⁹ Arvio tehdään yleensä joko ikääntyneen omasta tai hänen sukulaistensa pyynnöstä. ”Palvelutarpeelle” ei ole olemassa oikeustieteellistä määritelmää. Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut ohjeet, jotka esittävät, millainen on hyvä käytäntö palvelutarvearviossa.²⁰ Tästä huolimatta aliarviot ovat mahdollisia, koska palvelutarpeen asteiden rajat ovat epämääräiset. Oikeiden tilaisuuksien järjestämisen ongelma sosiaalisten kontaktien ylläpitämiseksi niille vanhuksille, jotka asuvat palvelutaloissa, kulminoituu kysymykseen ovatko he kykeneviä pitämään näitä kontakteja yllä itsenäisesti.

On huomattavaa, että ikääntyneiden elävimmät muistot sosiaalisista ja kulttuuriaktiiviteeteista liittyivät opiskelijoiden tai toisten vapaaehtoisten vierailuihin, jolloin heille puhuttiin, heidän kanssaan pelattiin pelejä, heitä viettiin ulos tai heille esiinnyttiin. Hulvelan vanhukset mainitsivat myös, että paikallinen seurakunta järjestää heille ohjelmaa, esimerkiksi ulkoilutusta.

Johtopäätökset

Kansainväliset lait eivät esitä minkäänlaisia rajoitteita sosiokulttuuristen oikeuksien toimeenpanolle iän tai oikeustoimikelpoisuuden perusteella. Tämä antaa ymmärtää, että palveluyksiköissä olevien vanhusten tulisi saada ottaa osaa sosiaaliseen ja kulttuurielämään. Tämä oikeus tulisi olla osa oikeustieteellisesti määritettyjä, ikääntyviä koskevia normeja. Nykyaikaiset kansainvälisten lakien tuomat velvoitteet sisältävät palveluyksiköissä asuvien vanhusten oikeuden sosiokulttuuriseen elämään.

Haastattelut Turun, Raision ja Helsingin kuntien yksiköissä ovat osoittaneet, että vanhusten osallistamisessa sosiokulttuuriseen elämään on vielä suuria puutteita.

Ensinnäkin ympärivuorokautinen yksikössä olo rajoittaa sosiaalisen vuorovaikutuksen mahdollisuuksia.

Toisekseen vanhusten on vaikeaa tutustua toisiinsa ja löytää mieluisia tovereita. Moni haastatelluista myönsi, etteivät kaikki hänen yksikkönsä asukkaat ole halukkaita olemaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.

Kolmanneksi moni haastatelluista vaati erityisapua yksinkertaistenkin toimintojen kanssa, kuten esimerkiksi käyttääkseen televisiota. Esimerkiksi kaikki aikuisille suunnatut ohjelmat Suomessa on puhuttu alkuperäisellä kielellä ja käännetty tekstityksin. Vanhus, joka ei ymmärrä englantia tai joka ei näe tekstityksiä, ei voi katsoa televisiota. Samalla television katselu on kuitenkin usein ainoa tarjolla oleva vapaa-ajanviettomuoto palveluyksikössä oleville vanhuksille.

Neljänneksi osa haastatelluista totesi, että laitoksen henkilökunta, jolle he voivat puhua päivittäin, on pääosin liian nuorta, jotta he voisivat jakaa kokemuksensa ja huolensa näiden kanssa. Hoitajan pätevyyteen ei kuulu tietty ikä tai elämäkokemus. Tästä huolimatta on tärkeää kouluttaa henkilökunta niin, että he voivat tehdä vanhusten sosiaalisesta kanssakäymisestä mielekästä niissä puitteissa, jotka laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (osa 14) määrittelee.

Viidenneksi osa vastanneista ilmaisi lievää turhautumista, etteivät he voi osallistua laitoksensa käsityöaktiiviteetteihin, johtuen heidän huonosta fyysisestä kunnostaan. Nämä ja muut haasteet osoittavat, että vanhukset tarvitsevat tukea voidakseen toteuttaa heille kuuluvaa oikeutta osallistua yksikkönsä sosiaalisiin ja kulttuuriaktiiviteetteihin.

Palveluasumisen yksiköt ja kunnat, jotka vastaavat ikääntyneiden pitkäaikaisesta hoidosta, ovat erityisessä vastuussa ko. oikeuksien toimeenpanemisesta. Kuitenkin myös yksityisillä tahoilla on tärkeä rooli näiden oikeuksien toteuttamisessa.

Päätelmät yksiköiden tyypillisimmistä keinoista vanhus-ten osallistamiseksi sosiaaliseen ja kulttuuriseen elämään ovat seuraavat. Sosiaalinen vuorovaikutus laitoksessa tapahtui pääosin jokapäiväisten rutiinien lomassa, kuten päivittäisinä keskusteluina ja yleisenä vuorovaikutuksena henkilökunnan ja toisten ikääntyneiden asukkaiden kanssa. Muita pieniä päivittäisiä sosiaalistavia aktiviteetteja ovat kahvitauot, keskustelut tai lukupiirit. Kaikissa vierailmissani palveluyksiköissä oli viikko-ohjelma, jossa oli sosiaalisia ja vapaa-ajan aktiviteetteja. Huomasin, että mitä pienempi yksikkö oli, sitä onnistuneempia osallistavat sen toimintatavat. Varsinkin Raision *Jokitupa* nousi esiin laitoksena, jossa oli kotoinen ja lämmin ilmapiiri. Esiintymiset, näyttelyt, jne. ovat harvoin toteutuvia osallistavia vuorovaikutusmuotoja.

Haluan nostaa esille myös Helsingin *Puistolalan palvelutalon*, jossa henkilökunta järjestää säännöllisesti sanomalehtien lukemista ääneen vanhuksille. Suurin osa haastatelluista osoitti suurta mielenkiintoa uutisten seuraamiseen. Kuitenkin näkö- tai kuulovaikeuksista johtuen osa vanhuksista ei pysty lukemaan lehtiä tai seuraamaan uutisia televisiosta tai radiosta. Siksi lehtien ääneen lukeminen ja uutisista keskustelu vaikuttaakin hyvältä tavalta pitää yllä vanhus-ten sosiaalista ja poliittista mielenkiintoa.

Yksiköissä asuvien ikäihmisten arjen haasteet ovat hyvin ennustettavissa. Turussa ja Raisiossa vuosina 2013–

2014 toteutetut haastattelut paljastivat, että vanhus-ten osallistamisessa laitoksen sosiaaliseen ja kulttuurielämään on suuria puutteita. Ympäri- vuorokautisen hoidon piirissä oleminen rajoittaa sosiaalisen vuorovaikutuksen mahdollisuuksia. Nämä ja muut haasteet osoittavat, että vanhus- ket tarvitsevat erityistä tukea heidän osallistumisoikeuksiensa toteuttamiseksi laitosolosuhteissa. Näin on myös niiden palvelutaloissa elävien vanhus- ten laita, joilla on fyysisiä rajoituksia. Lakia ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista noudatettiin kuitenkin kaikissa tutkituissa hoitolaitoksissa. Laitokset laativat kyselyn, jonka pohjalta asiakkaille suunniteltiin henkilökohtainen hoito-ohjelma, johon sisältyi sosiaalisia ja kulttuuriakti- viteetteja.

Täten voidaan todeta, että tutkimissani palveluasumi- sen yksiköissä toteutuu ajatus tehostetusta vanhus- ten osallistamisesta sosiaaliseen ja kulttuurielämään. Suo- men huomattava sitoutuneisuus ihmisoikeuksiin ja osal- listaviin toimintaperiaatteisiin vanhus- ten laitoshoidossa vastaa, ainakin tutkimieni palveluasumisen yksiköiden puitteissa, niitä velvoitteita, jotka kunnille on asetettu laissa määritellyin standardein tarjota kuntalaisille hei- dän tarvitsemansa sosiaaliset palvelut.

Viitteet

1. Garner, Bryan A. (2007). *Black's Law Dictionary*, Thomson West, 557.
2. Gaughan, J.G. (2008), Institutionalization as discrimination: how Medicaid waivers, the ADA, and § 1983 fail. *Kansas Law Review*.
3. Rodríguez-Pinzón, D. and Martin C. (2003), The international human rights status of elderly persons. *American University International Law Review*, 18.
4. Kanter, A.S. (1991/1992), Abandoned but not forgotten: the illegal confinement of elderly people in state psychiatric institutions. *New York University Review of Law and Social Change*; Knaplund, K.S. (2009), The right of privacy and America's aging population. *Denver University Law Review*.
5. Kapp, M.B. (2003), Book Review: Elder Mistreatment: Abuse, Neglect, and Exploitation in An Aging America (National Academies Press: Washington, DC, 2003), 5 (1) Marquette Elder's Advisor; Loue, S. (2001), Elder abuse and neglect in medicine and law. The need for reform. *Journal of Legal Medicine*.
6. Pearce, J.A., O'Brien, J.J., and Rapisarda, D.A. (2009), Protecting nursing home residents from attacks on their ability to recover damages. *Rutgers Law Review*; Catalano, L.A. and Lazaro, C. (2008), Financial abuse of the elderly: protecting the vulnerable. *PIABA Bar Journal*.
7. Martin, L. and Preston, S. (eds.) (1994). *Demography of Ageing*. National Academies Press Stephens, R. (2004), Horizontal equity for disabled people: incapacity from accident or illness. *Victoria University of Wellington Law Review* 35, 793.
8. YK. (1998), Preparations for the International Year of Older Persons: report of the Secretary-General. UN Doc. A/ 53/294. 1998, saatavilla englanniksi: <http://www.un.org/documents/ga/docs/53/plenary/a53-294.htm>, kohta 7; Zelenev, S., (2006), The Madrid plan: a comprehensive agenda for an ageing world. Towards a 'Society for all Ages': Meeting the Challenge or Missing the Boat. *International Social Science Journal* 190. 1-15
9. UN. (2002), Political Declaration and Madrid International Plan on Ageing. Adopted by the Second World Assembly on Ageing on 8–12 April 2002, saatavilla englanniksi: <http://social.un.org/ageing-working-group/documents/mipaa-en.pdf>, artikkeli 2.
10. Euroopan neuvosto. (1988a), Additional Protocol to the European Social Charter, Explanatory Report. ETS No. 128, saatavilla englanniksi: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/HTML/128.htm>.
11. Euroopan neuvosto. (1988b). Additional Protocol to the European Social Charter. Allekirjoitettu 5. maaliskuuta 1988. Saatettu voimaan 4 syyskuuta 1992. ETS No. 128, saatavilla englanniksi: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=128&CM=8&CL=ENG>.
12. Alexi, R. (2014), Formal Principles: some Replies to Critics. *International Journal of Constitutional Law* 12, 511-524.
13. Euroopan neuvosto, (2014), Suositus CM/Rec(2014)2 ikääntyneiden ihmisoikeuksien edistämiseksi. Annettu 19 helmikuuta 2014, saatavilla englanniksi: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2162283&>, kohta 16.
14. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. (2001), *Z. and others v. the United Kingdom*, kohta 73.
15. Sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelut 2013. Tilastokeskus, Tilastoraportti 27/2014.
16. Ministeriön virallisten internet-sivujen mukaan, "Ikääntymispolitiikka edistää toimintakykyä, itsenäistä elämää ja osallistumista", saatavilla; <http://stm.fi/iakkaiden-palvelut>.
17. Global AgeWatch Index. Päivitetään vuosittain osoitteessa: <http://www.helpage.org/global-agewatch/>
18. Suomen sosiaali- ja terveysministeriö. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3467-2>.
19. Suomen sosiaalihuoltolaki 1301/2014, saatavilla: <http://finlex.fi/>
20. Management and Quality Assurance in Long-Term Care. European Overview paper (Utrecht/Vienna, 2010), saatavilla englanniksi: http://www.euro.centre.org/data/1278594919_52528.pdf.

Tutkimuskatsauksia on Turun kaupunkitutkimusohjelman julkaisusarja. Siinä julkaistaan ytimekkäitä katsauksia kaupunkitutkimuksen ja -kehittämisen ajankohtaisista aiheista. Sarjaan kirjoittavat asiantuntijat eivät pääosin työskentele Turun kaupungin organisaatioissa. Esitetyt väitteet eivät välttämättä vastaa kaupungin virallista näkemystä.

Oikeustieteen tohtori **Mariya Riekkinen** on tutkija Åbo Akademin oikeustieteen laitoksella. Hän sai Turun kaupunkitutkimusohjelman tutkijastipendin vuonna 2013. Tämän tutkimuksen muut tulokset on julkaistu *Journal of Public Affairsissa* ja tuloksia julkaistaan myös artikkelissa, joka on vielä tarkastettavana oikeustieteellisessä kausijulkaisussa.
